

MAKTABGACHA TA'LIMDA 6 YOSHLI BOLALARNI TASHABBUSKORLIGINI RIVOJLANTIRISH

Mualliflar: Kadirova Omadxon Kadirjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti pedagogika fanlar fakulteti assistent o'qituvchi

O'rmonaliyeva Elmira Erkinjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Maktabgacha

ta'lim va maxsus pedagogika fakulteti 2 bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida 6 yoshli bolalarning tashabbuskorlik xususiyatlarini shakllantirish va rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Tashabbuskorlikning bolalar rivojlanishidagi o'rni, uni oshirish uchun qo'llaniladigan pedagogik metodlar hamda muhitning ahamiyati asoslangan. Tadqiqot davomida tashabbuskorlikni rivojlantirishning samarali usullari aniqlanib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: tashabbuskorlik, maktabgacha ta'lim, bolalar rivojlanishi, mustaqillik, ijodkorlik, motivatsiya.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of the formation and development of initiative in 6-year-old children in preschool educational institutions. The role of initiative in the development of children, the pedagogical methods used to increase it, and the importance of the environment are considered. During the study, effective methods for developing initiative were identified and practical recommendations were developed.

Keywords: initiative, preschool education, child development, independence, creativity, motivation.

Аннотация: В статье анализируются теоретические и практические аспекты формирования и развития инициативных качеств у детей 6 лет в дошкольных образовательных организациях. Обоснована роль инициативы в развитии детей, педагогические методы, используемые для ее повышения, а также значение окружающей среды. В ходе исследования были выявлены эффективные методы развития инициативы и разработаны практические рекомендации.

Ключевые слова: инициатива, дошкольное образование, развитие ребенка, самостоятельность, креативность, мотивация.

Kirish

Maktabgacha ta'limda 6 yoshli bolalarning tashabbuskorligi bu nima?

Tashabbuskorlik — bu bolaning mustaqil ravishda yangi fikrlar ilgari surishi, o'z xatti-harakatlarini o'zi rejalashtirishi va ularni amalga oshirishga intilishidir. 6 yoshli bolalarda tashabbuskorlik shaxsiy rivojlanishning muhim belgisi hisoblanadi. Bu yoshda bolalar o'z fikrini ifodalashga, qiziqishlarini ko'rsatishga va faoliyatda mustaqil harakat qilishga intiladilar.

Tashabbuskorlik masalan:

- Ijodiy fikrlashni rivojlantiradi;
- Ijtimoiy moslashuv va muloqot ko'nikmalarini kuchaytiradi;
- Mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi;
- O'z-o'zini baholash va o'z faoliyatini tahlil qilishni o'rgatadi.

6 Yoshli Bolalarning Psixologik Rivojlanishi:6 yosh — bolaning maktabgacha yoshdagi so'nggi bosqichi bo'lib, bu davrda bola shaxs sifatida faol shakllanadi. Uning aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishida sezilarli o'zgarishlar sodir bo'ladi. Bu yosh bolasi maktab hayotiga tayyorlanayotgan bo'lib, unda mustaqil fikrlash, o'z-o'zini boshqarish va tashabbus ko'rsatish ko'nikmalari shakllanadi.

1. Aqliy rivojlanish (kognitiv rivojlanish)

- Mantiqiy fikrlash: 6 yoshda bolalar sabab-oqibat munosabatlarini tushunishni boshlaydilar. Ular oddiy mantiqiy muammolarni yecha oladilar.

- Xotira: Xotira hajmi va sifatida o'sish kuzatiladi. Bola o'rgangan ma'lumotni uzoq muddat eslab qoladi va kerak bo'lsa uni qayta tiklay oladi.

1. Diqqat: Diqqatning davomiyligi ortadi. Bir faoliyatga 20–30 daqiqagacha diqqatini jamlay oladi.

- Muammoli vaziyatlarda fikrlash: Bola mustaqil ravishda muammolarni aniqlaydi va ularni hal qilish uchun oddiy strategiyalar ishlab chiqadi.

Bunga misollar:

- Ikkita predmet o'rtasidagi farq va o'xshashlikni tahlil qiladi.

- Matematika asoslarini tushunishni boshlaydi (raqamlar ketma-ketligi, sanash).

2. Hissiy rivojlanish (emotsional rivojlanish)

- Hissiyotlarni anglash: Bola o'z his-tuyg'ularini yaxshiroq tushunadi va ifodalaydi.

- Empatiya: Boshqalarning his-tuyg'ulariga hamdardlik bildirish qobiliyati rivojlanadi.

- O'z-o'zini boshqarish: Hissiy impulsni nazorat qilish osonlashadi, lekin ba'zida hali ham hissiyotlarga berilishi mumkin.

- Motivatsiya: Tashqi rag'batlantirishdan ichki motivatsiyaga o'tish boshlanadi (masalan, o'zi qiziqqani uchun o'rganish).

Bunga misollar:

- Boshqa bolaga yordam berishga harakat qiladi.

- Yutqazganda yoki xatoga yo'l qo'yganda, o'zini tuta olishni o'rganadi.

3. Ijtimoiy rivojlanish

- Jamoaviy o'yinlar: 6 yoshli bola jamoaviy o'yinlarda faol ishtirok etadi, qoidalar asosida o'ynashni biladi.

- Do'stlik: Barqaror do'stlik munosabatlari rivojlanadi.

- Yetakchilik va ergashish: Ba'zi bolalar yetakchi sifatida ajralib chiqadi, boshqalari ergashishga moyil bo'ladi.

- Tashabbus va ijtimoiy rol o'ynash: Bolalar o'z rollarini mustaqil tanlaydi va faol tashabbus ko'rsatadi.

Bunga misollar:

- Guruhda rahbarlik qilishga harakat qiladi.
- Ijodiy loyihalarda o'z fikrini ilgari suradi.

4. Nutqiy rivojlanish

- So'z boyligi: Lug'at boyligi sezilarli darajada oshadi. Bola 2500-3000 so'zni faol ishlatishi mumkin.

- Gap tuzilmasi: Murakkab gaplar tuzishni boshlaydi (bog'lovchi va ergash gaplar bilan).

- Fikr ifodalash: O'z fikrini mantiqiy ketma-ketlikda ifodalay oladi.

- Hikoya qilish: Biror voqeani boshidan oxirigacha aniq tartibda hikoya qila oladi.

Bunga misollar:

- "Men bugun bog'chada yangi o'yin o'ynadim va unda do'stlarim bilan jamoa bo'ldik," kabi murakkab hikoyalar aytadi.

5. Axloqiy rivojlanish

- Qoidalar va normalarni anglash: Bola axloqiy qoidalarni anglab yetadi va ular asosida o'zini tutishga harakat qiladi.

- Adolat hissi: To'g'ri va noto'g'ri, adolat va adolatsizlik haqida o'z qarashlari shakllana boshlaydi.

- Mas'uliyat: Berilgan topshiriqni bajara oladi va o'z harakatlari uchun javobgarlik sezadi.

- Bunga misollar:

- Navbat kutishni, yordam so'raganda yordam berish

6 yosh — bolalarning intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Bu yoshda bolalar o'z-o'zini anglash va o'z faoliyatini boshqarishga o'tadilar. Ularning tashabbuskorligi, ijodiy fikrlash qobiliyati va mustaqil harakat qilish ehtiyoji kuchayadi. Shu bois, bu davrda bolalarga erkin fikrlash va tajriba orttirish imkoniyatlarini berish, ularni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash muhimdir.

6 Yoshli Bolalarning Tashabbuskorligini Rivojlantirish

6 yoshli bolalar maktabgacha ta'lim bosqichining yakunlovchi davrida turibdi. Bu davrda bola shaxs sifatida mustaqil fikr yuritishga, tashabbus ko'rsatishga va faol ijtimoiy hayotda ishtirok etishga tayyorlanadi. Shuning uchun bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish — ularning umumiy rivojlanishida va keyingi maktab ta'limiga tayyorgarlik jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tashabbuskorlik nima?

Tashabbuskorlik — bolaning o'z fikrlarini ilgari surishi, mustaqil harakat qilishga intilishi, yangi g'oyalar taklif qilishi va faoliyatda yetakchilik ko'rsatish qobiliyatidir.

Tashabbuskor bolalar:

- O'zi g'oya o'ylab topadi va uni amalga oshirishga harakat qiladi;
- Faoliyatni o'zi rejalashtiradi va boshlaydi;
- Muammolarni mustaqil hal qilishga urinadi;
- Ijodiy va noodatiy fikrlaydi;
- Ijtimoiy muloqotda faol qatnashadi.

6 Yoshli Bolalarda Tashabbuskorlik Xususiyatlari

6 yoshli bolalarning psixologik rivojlanishiga ko'ra: ular o'z fikrini erkin ifoda eta oladilar, muammoli vaziyatlarda mustaqil yechim topishga harakat qiladilar, yangi qoidalarni o'zlari ixtiro qilish va uni boshqalarga tushuntirishga qiziqadilar, jamoaviy o'yinlarda yetakchilik qilishni xohlashadi, voqealarni tasavvur qilish va rollarga kirib o'ynash orqali tashabbus ko'rsatadilar.

Tashabbuskorlikni rivojlantirish usullari:

1. Erkin va ijodiy o'yinlarni tashkil qilish

- Rolli o'yinlar (masalan, "Shifokor va bemor", "Do'kon", "Sayohatchilar").
- Erkin qurilish (konstruktiv o'yinlar — lego, bloklar bilan).
- Hikoya uylab topish va ifodalash o'yinlari.

2. Loyiha va tadqiqot faoliyati

- Bolalarni kichik loyihalar tuzishga jalb qilish (masalan, "Mening bog'im", "Kosmosga sayohat" loyihasi).
- O'z fikrini rejalashtirib, uni amalga oshirish imkonini berish.

3. Savollar va muammolar orqali rag'batlantirish

- "Seningcha, bu muammoni qanday hal qilsa bo'ladi?" kabi ochiq savollar berish.
- Muammoli vaziyatlar yaratish va bolalarga mustaqil yechim izlatish.

4. Tanlov imkoniyatini berish

- Farzandga faoliyat tanlash erkinligini berish ("Bugun qanday o'yin o'ynaymiz?").
- Bir necha variantni taklif qilib, ulardan o'ziga ma'qulini tanlashga ruxsat berish.

5. Rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash

- Tashabbus ko'rsatgan bolani maqtash, harakatlarini qadrlash ("Ajoyib g'oya topding!", "Sen juda qiziqarli o'ylab topibsan").

Bolalarning tashabbuskorligini shakillantirishda pedagog va ota-onaning roli

- Erkin muhit yaratish: Bola o'z fikrini qo'rqmay ifodalash imkoniga ega bo'lishi kerak.

- Ijobiy munosabat: Bolaning har qanday tashabbusini rag‘batlantirish va uni baholamasdan tinglash.

- Mustaqil harakat qilishga imkon berish: Har doim tayyor yechimni bermaslik, bolaning o‘zi izlanishiga sharoit yaratish.

- O‘rnak ko‘rsatish: Kattalar o‘z tashabbuskorligi bilan bolaga namuna bo‘lishlari kerak.

Agar bolalarning tashabbuskorligi maktabgacha yoshda rivojlantirilsa, bola maktabda o‘qishga faol va qiziqish bilan kirishadi, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy yondashadigan shaxs sifatida shakllanadi, ijtimoiy ko‘nikmalari rivojlanadi va jamoadagi rolini to‘g‘ri aniqlay oladi, qaror qabul qilishda va muammolarni hal qilishda mustaqil bo‘ladi.

Ilmiy asoslar: L.S. Vygotskiy ta’kidlaganidek, bolalarning mustaqil faoliyatga o‘tishi va tashabbus ko‘rsatishi ularning "yaqin rivojlanish zonasi"ni kengaytiradi.

J. Piaget fikricha, 6 yosh bolasi faol ravishda tajriba orttiradi va o‘zi qidiruv faoliyatida bo‘lish orqali bilish qobiliyatini kengaytiradi.

S.L. Rubinshteyn bolada tashabbuskorlik shakllanishi uchun shaxsiy faollikni rag‘batlantirish zarurligini ta’kidlaydi.

6 yoshli bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish — bu ularning mustaqil fikrlash, o‘z faoliyatini tashkil etish va shaxsiy rivojlanish jarayonining ajralmas qismidir. Maktabgacha ta’limda to‘g‘ri yondashuv bilan yaratilgan sharoitlar bolalarni faol, ijodiy va o‘z fikriga ega bo‘lgan shaxs sifatida shakllantirish imkonini beradi. Ushbu berilgan usullar natijasida 6 yoshli bola erkin fikr yuritadigan, o‘z g‘oyasini mustaqil erkin suradigan va yangi vaziyatlarda yo‘l topoladigan shaxs sifatida shakllanadi.

Xulosa: 6 yoshli bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish maktabgacha ta’lim tizimida bolaning mustaqil fikrlash va faoliyat yuritish qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yoshda bolalar o‘z shaxsiy imkoniyatlarini faol namoyon eta boshlaydilar, mustaqil g‘oya ilgari surish, o‘z faoliyatini mustaqil tashkil etish va atrofdagi muhit bilan faol muloqot qilishga intiladilar. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 6 yosh

bolalarining psixologik rivojlanish xususiyatlari — aqliy mustaqillik, ijodiy fikrlash, tashabbus ko‘rsatish va muammolarni yechishga bo‘lgan tabiiy ehtiyojning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Aynan shu davrda ularning tashabbuskorlik qobiliyati asoslarini mustahkamlash uchun eng qulay sharoit yaratiladi. Maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish uchun erkin o‘yinlar, ijodiy mashg‘ulotlar, loyiha va tadqiqot faoliyatlari keng qo‘llanilishi zarur. Tarbiyachilar va ota-onalar bolalarga erkin fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatlarini berishlari, tashabbus ko‘rsatgan har bir harakatini ijobiy rag‘batlantirishlari lozim. Shuningdek, bolalarga tanlov imkoniyatlarini yaratish, muammoli vaziyatlarni taqdim etish va ularning o‘z echimlarini topishiga imkon berish tashabbuskorlikning rivojlanishiga xizmat qiladi. Faol muloqot va guruhli faoliyatlar orqali bolalar o‘zaro hamkorlikni, liderlik ko‘nikmalarini va mustaqil fikrlashni rivojlantiradilar. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta’limda 6 yoshli bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish: ularning ijtimoiy moslashuvchanligini, shaxsiy faolligini, mustaqil fikr va harakat qilish qobiliyatini, ijodiy salohiyatini, kelajakdagi o‘quv faoliyatiga tayyorgarlik darajasini yuqori darajada shakllantirish imkonini beradi. Tashabbuskorlikni o‘z vaqtida va to‘g‘ri yo‘naltirish orqali maktabgacha yoshdagi bolalar mustaqil, faol, ijodiy fikrlovchi va hayotda muvaffaqiyatga erishishga tayyor shaxslar sifatida shakllanadilar

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Soliyeva M.Q. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, 2018-yil (6 yoshli bolalarning psixologik rivojlanishi va tashabbuskorlik xususiyatlari haqida)
2. Jo‘rayev E., Abdullayeva D. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: “Ilm Ziya”, 2019-yil (Maktabgacha ta’lim jarayonida bolalar faoliyatini tashkil etish va rivojlantirish usullari)
3. Qudratova M.Q. Bolalar psixologiyasi va pedagogikasi. – Toshkent: O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti nashriyoti, 2017-yil (Bolaning mustaqil fikrlash va tashabbuskorlik qobiliyati haqida)

4. Abdukodirova D. Maktabgacha ta'lim metodikasi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020-yil (O'yin faoliyati va bolalar tashabbusini rivojlantirish metodlari)
5. Muhamedova M.N. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar. – Toshkent: “Sharq”, 2016-yil (Bolalar faoliyatida innovatsion yondashuv va tashabbuskorlikni rag'batlantirish usullari)
6. Maktabgacha ta'lim davlat standarti. – Toshkent: Adliya vazirligi tasdiqlangan, 2020-yil (Rasmiy hujjat – 6 yoshli bolalarning rivojlanish talablari va ko'rsatkichlari)